

kelők jól dokumentált zarándoklatairól származó emlékeket vette nagytól alá. Megállapítása szerint a memoriális kommunikáció elemei a személyes devóció, továbbá a reprezentációs igényen túl egyúttal a közösségtudat transzparenséivé váltak.

Összességében Fedeles Tamás „*Isten nevében utazunk*” című könyvében rendkívül nagy részletességgel és alaposággal járja körül a középkori zarándoklat és búcsújárás legfontosabb kérdéskörét. Ami mindenképpen kiemelendő a művel kapcsolatban, az az, hogy a források nyújtotta lehetőségekhez mérten a magyarok (például Nagy Lajos, Luxemburgi Zsigmond és Újlaki Miklós) peregrinációit egyetemes történeti kontextusba illesztette. Mindenképpen a szerző és a mű érdeme, hogy a zarándoklatok és a búcsúk tárgyalása során Fedeles Tamás a társadalom minden rétege szempontjából megvizsgálta a témakört, így a műben egyaránt betekintést nyújt az egyszerű jámbor zarándokok peregrinációjába éppúgy, mint a főurakéba. A téma vizsgálata során ez az arányosság végigkíséri a művet. A könyv rendkívül gondosan jegyzetelt. A szerző által mellékelte forrás-, és irodalomjegyzék meglehetősen nagy anyagismeretről ad tanúbizonyságot. Ami a könyv stílusát illeti, egyszerre tudományos és könnyen olvasható, a fejezetek következetesen vannak felépítve. A könyv témáját és tartalmát illetően nem csupán a középkort kutatók számára lehet érdekes olvasmány, hanem a teológia, a néprajz, a vallástudomány szakemberei, valamint az érdeklődő nagyközönség számára is egyaránt hasznos.

(ism.: Horváth Illés)

GÁBOR CSILLA: Laus et polemia. Magasztalás és vetekedés középkor és kora újkor szövegtípusokban.

Debrecen – Kolozsvár, Debreceni Egyetemi Kiadó – Bolyai Társaság – Egyetemi Műhely Kiadó, 2015. 348 old.

Egy olyan tanulmánykötet megjelenése mindig izgalmas esemény, amely a komoly tudományos tét ellenére sincs híján némi játékosságnak. Mintha a szerző egy térképet adna az olvasó kezébe, és arra hívná, hogy kövesse őt egy-egy alkotói periódus kalandjainak útvonalán. Gábor Csilla kötete különösen változatos tájakra invitálja az érdeklődőket: olykor kies síkságon, máskor folyóvizek partján vagy éppen hegyvidéki ösvényeken haladunk, a szerző azonban mindenütt az otthonosság szeretetével vezeti végig útítársait.

A *Laus et polemia* címet viselő kötet 15 tanulmányt tartalmaz, amelyek kerekén egy évtized kalandjairól, kutatói, és – tehetjük hozzá joggal – oktatói munkájáról adnak átfogó képet. A cím két eleme már első látásra igen csak tág tematikai horizontot jelöl ki. A szerző érdeklődése műfaji értelemben a himnuszoktól és szentéletrajzoktól a prédikációkon át a vitairatokig, az érintett korszakokat tekintve pedig a késői antikvitástól az újkor hajnaláig terjed – bár a súlypont egyértelműen a kora újkorra, azon belül is a 17. századra esik.

A tanulmányok három nagyobb csoportba rendeződnek. A nyitó egységben „a késő antik, középkor és kora újkor hagiográfia és himnológia sajátos kérdéseivel foglalkozó szövegek kaptak helyet” (7. p.). Az első négy tanulmányt – a fejezeten belül is – az is szorosabb egységbe fűzi, hogy

ezekben a szerző egy-egy szöveg, gondolat, tradíció évszázadokon átívelő „életrajzát” írja meg. Megismerhetjük Venantius Fortunatus és a „trubadúr” Aquinoi Szent Tamás himnuszainak sajátos működés módját, és egy fikatív szent, Remete Szent Pál nagyon is valós kultuszának kiépülését a Szent Jeromos által készített életrajz körül. Ezen tanulmányok közös vonása az is, hogy mindegyikben hangsúlyosan megjelenik az adott szöveg hagyomány magyar vonatkozása, legyen szó akár a tradíció tényleges hazai jelenlétéről, akár későbbi fordításokról.

A soron következő két tanulmány a vizsgált korszakot és a feldolgozás léptékét illetően egyaránt a kötet további részeihez vezet át: a szerző immár 17. századi magyar katolikus írók műveiben vizsgálja a szentkultusz megjelenési, működési formáit. A legnagyobb figyelmet a korábban alig kutatott Illyés András prédikációinak és legendáinak szenteli, megállapítva: Illyés éppúgy kapcsolódott a középkori hagyományokhoz, mint a legkorszerűbb európai áramlatokhoz, az erkölcsi példaadás ügyét a történeti hitelesség igényével kapcsolta össze (132. p.).

A második nagy tematikus egység tanulmányai erdélyi és magyarországi szövegek, prédikációk és emlékiratok vizsgálatával árnyalják, gazdagítják a regionalizmus és nemzettudat jellegzetesen katolikus változatáról kialakított eddigi képet. Bár ennek alapvonalait viszonylag jól ismerjük, az összkép mégis tovább részletezhető és árnyalható; ehhez járul hozzá a szerző korábban alig vagy egyáltalán nem kutatott források aprólékos elemzésével. A tanulmányokból megtudjuk többek között, hogy Káldi Márton prédikációiban jelentős szerepet kapott a zsidó–magyar párhuzam gondolatának egy sajátos variánsa, Csete István műveiben pedig a Regnum Marianum-toposz és a szent királyok kultusza a császárhűséggel összekapcsolódva vált a nemzettudat lényeges elemévé.

Az eszmetörténeti eredmények mellett filológiai értelemben is alighanem ezek a tanulmányok hozzák a legtöbb újdonságot. Kornis Gáspár emlékiratának kéziratos változatait vizsgálva a szerző korrigálja a szöveg modern kiadásait, az azokon alapuló, igencsak sommás értékeléseket, és a szöveg mindeddig hibás datálását is (212–215. p.). A legnagyobb ívű kutatói munkát Csete István és Gyalogi János prédikációinak feldolgozása jelentette. A hatalmas terjedelmű, korábban jószerével nem kutatott kéziratos forrásanyag alapján nemcsak a szerzőségi viszonyok tisztázása vált lehetővé (153., 196. p.), de ezen keresztül újabb vonatkozásokat ismerhetünk meg „a prédikáció használati módját, valamint a szerzői »identitás« 18. századi jellegzetességeit” illetően is (172. p.).

Az utolsó blokk három 17. századi – az igaz egyházzal, a szentek tiszteltéről és különböző teológiai kérdésekről szóló – hitvita anyagát veszi górcső alá, együttesen érvényesítve az egyház-, a retorika-, illetve a kommunikációtörténet szempontjait. A disputákat a szerző összetett kommunikációs helyzetekként értelmezi: nem csak az egymásnak feszülő érveket és azok irodalmi megjelenési formáját vizsgálja, hanem a vitatkozó felek személyisége, konkrét szándékai, a vita közvetlen történeti és politikai közege is érdekli. Ennek köszönhetően meg tudja ragadni a disputák belső logikáját, pszichés mozgatórugóit és a kommunikációs helyzetben rejlő eredendő aszimmetriát. A konklúzió mindhárom esetben megerősíti Jauss jól ismert megállapítását: „A vitafelek úgy tettek ugyan, mintha a másik oldalon állókat akarnák meggyőzni a maguk igazáról, voltaképpen azonban

a sajátjaikhoz szóltak, azokat kívánták megerősíteni addigi meggyőződésükben” (288–289. p.).

Némi játékosság révén ehhez az egységhez csatlakozik egy fiktív vitahelyzet bemutatása is: az utolsó írás a *Ponciánus császár históriájának* gyulafehérvári és budapesti kéziratait elemzi, bemutatva a történet változatainak tipológiáját és allegorikus értelmezési lehetőségeit. A remek szerkesztésre jellemző, hogy a záró tanulmány egyúttal visszacsatolást is jelent a kötet kezdetéhez, hiszen itt ismét egy évszázadokat átélt középkori történet, szöveghagyomány „életrajzáról”, pontosabban az életrajz 15. századi állomásairól olvashatunk.

Az általában sűrű szövéssé, informatív szöveget helyenként személyes megjegyzések színesítik, amelyek bepillantást engednek a műhelymunkába (307. p.). A kötet egészének nyelvezetére jellemző, hogy a szerző kitűnően össze tudja egyeztetni a szakmai precizitást az elevenséggel és közvetlenséggel, a szaktudományos terminológia alkalmazását a közérthető stílussal. A közérthetőséget szolgálja az is, hogy az olvasó egy-egy tanulmány témájának kontextusáról is képet kap, nemcsak az értelmezést lehetővé tevő elsődleges kontextusról (51., 237. p.), hanem – a befogadást megkönnyítendő – a tágabb művelődéstörténeti közegről is.

Ez egyben olyan módszertani, szemléleti nyitottságot is takar, amely még fontosabb, szakmai hozadékokkal jár. A kötetben szereplő tanulmányok egyik legmarkánsabb vonása, hogy a szempontrendszer, az adattartalom és a következtetések nem csak a (szűken értelmezett) irodalomtudomány, hanem a néprajz, a művelődés- és eszmetörténet művelői számára is remekül használhatóak. Olyan, antropológiai szempontból is érdekes kérdésekre irányítják a figyelmet, mint a legendaképződés évszázadokon át tartó folyamata (56. p.), vagy az interetnikus és interkonfesszionális kapcsolatok lehetséges kulturális szerepe (188. p.).

Végezetül ki kell emelni, hogy a kötet nem csak tartalmi szempontok szerint, hanem formai ismérvei alapján is egyértelműen az élvonalat képviseli. A borítótervet Bándi Emese készítette el művészi igényvel, kiválóan ráérezve a tanulmányok hangulatára. A szerkesztő, Korondi Ágnes gondos munkájának köszönhető, hogy – bár a sortörések és térközök nem mindenütt tökéletesek – lényegében nem találunk tipográfiai hibát a kötetben. Az olvasó számára a további tájékozódást a lábjegyzetekben elhelyezett bőséges szakirodalmi hivatkozások segítik, az adatok visszakeresését pedig pontos névmutató könnyíti meg.

Összességében elmondható, hogy a kötet mindenben megfelel azoknak a várakozásoknak, amelyek az igényes megjelenés nyomán támadnak az olvasóban: tematikailag változatos, a kompozíció mégis világos és jól átgondolt, az egyes szövegek jelentős és sokrétűen hasznosítható eredményeket közölnek. A kötet valóban olyan utazásra hív, amelyen szakmabeliek és laikus érdeklődők egyaránt örömmel vehetnek részt.

(ism.: *Erdős Zoltán*)